

a szabályt, amelyet példa is szemléltet. A bőséges paradigmák pedig megkönnyítik a név- és igeragozást. A latin nyelvteni terminusok helyett csaknem mindvégig a németeket használja.

Mindent összefoglalva, megállapíthatjuk, hogy Vörösmarty-nak immár százéves német-magyar nyelvteni nemcsak egy új (mondhatnók: prózai) oldalról mutatja be a halhatatlan költőt, hanem méltó helyet foglal el az idegen nyelvteni történetében is.

*Kemény Ferenc.*

### Az állampolgári nevelés a középiskolai mennyiségtan tanításában.

Napjainkban egyre inkább előtérbe lép az állampolgári nevelés problémája, amelynek sikeres megoldása hivatva van olyan egyéneket nevelni, kik az állam kulturális és etikai céljait megértvén, egész életüket az állameszmény tiszteletében és védelmében élik le.

Az állampolgári nevelés feladata legelső sorban olyan érzelmi diszpozíciók kiművelése, melyek állandó, az állam javára működő akarati visszahatásokat váltanak ki az egyénből; ezen a téren tehát a legfontosabb a jószándék, a szociális készség kifejlesztése. Másrészt azonban a pusztá jóakarát egymaga még semmire sem képesít, ha a tudás nem találja meg a megfelelő eszközöket. Így az állampolgári nevelésnek másik fontos feladata bizonyos ismeretek közlése, melyek ugyan önmagukban még semmit sem használnak az állam érdekében, de a pusztá jóakarátnak a tudás által megszabott irány nélküli határozatlan és hasznavehetetlen gerjedelmét biztos irányba terelik. Így az állampolgári érzület kifejlesztése és az állampolgári ismeretek megtanítása legszorosabb egységet alkot; hogy kanti megkülönböztetéssel éljünk: állampolgári ismeretek jószándék nélkül üresek, a pusztá jóakarát intenciói ismeretek nélkül vakok.

A középiskola túlzásfolt programjába nem iktathat be külön tárgyat az állampolgári ismeretek számára; ezek közlését a történelem, a földrajz és a mennyiségtan vállalják magukra. Az első nemzetünk közjogi, alkotmányos szervezetének bemutatásával a nemzeti öntudatot és a jogi készséget van hivatva fejleszteni; a második az állam erőforrásaival, hazánkknak a „nap alatt“ elfoglalt helyzetével ismerteti meg a tanulót; a gazdasági élet vérkeringésébe, az államháztartás élettanába az első bepillantásokat a mennyiségtan adja meg és a földrajzzal együtt a közgazdasági érzéknek a lélekben szunnyadó csiráit ápolhatja. Míg a történelem a közjog, addig a földrajz és a mennyiségtan a nemzetgazdaságtan-pénzügytan középiskolai propaedeutikái.

A legújabb középiskolai tanterv a mennyiségtan tanításának egyik célját a gyakorlati számításokban való jártasság megszerzésében látja; a számolásokban való jártasság megszerzése — főként a középiskola első három osztályában — nagy feladatanyag feldolgozása által érhető el. Különben is az ebben

a három osztályban előírt elméleti anyag-kisterjedelmű és olyan természetű, amely a nagy feladatsorozatokat feldolgozását éppen ezen természeténél fogva megköveteli; ezek az eszközi jellegű feladatok vannak hivatva a tanulót az államháztartás és gazdasági élet alapfogalmaiba bevezetni.

Ezek a feladatok azonban sok tanár lélektelen munkája és a figyelmet főként magukra a pusztá számolásokra irányító igyekezete folytán a legtöbb esetben valóban csak eszközi jelentőségűek maradnak; így a tankönyvek példatárában között gazdag, bár bizonyos szempontokból még kiegészítésre szoruló anyag nem sorakozik szerves egésszé. Pedig ha a figyelem felkeltése és az érdeklődés ébrentartása a tanár munkájának egyik legfontosabb feladata, mennyivel inkább áll ez az annyira elvont és száraz tudomány bélyegét a közfelfogás előtt magán viselő mennyiségtanra! Itt természetesen minden a tanár egyéniségétől és a veleszületett nevelési készségtől függ; ha a számolási mechanizmusok léleknélküli begyakorlására szolgáló feladatok élettelen szellemei kilépnek a könyv kriptaszagú lapjai közül és a tanár közvetlen, a mindennapi életet érintő megjegyzései és sokoldalú, de mindig érdekes értelmezései által elvesztik „iskolás” jellegüket, akkor a tanulók lelkében mély nyomokat hagynak, mint minden olyan dolog, ami nem viseli magán az iskolai muszáj-feladatok jellegét. Ez sem a tanárra, sem a tanulóra nem jelent külön megterhelést; a tanuló nem tanulja meg a példákban közölt adatok halmazát, hanem a tanár ügyes utalásai nyomán lelkébe ragad azok lényege és jelentése. Másrészt itt nyílik alkalom a tanulók érzelmi sugalmazására is: a tanár kilép pusztá ismeretközlő szerepéből és az igazi nevelői hivatás magasztos feladatához emelkedik fel.

Ha tehát a tanár ilyen szellemen fogja fel feladatát, akkor a minden belső kapcsolatot nélkülöző feladatsereg rendezett glédába áll és az állam kultúrfadatairól, valamint életmódjáról, vérkeringéséről eléggé egységes képet ad a tanulónak. Mi lehet mármost az a szemléletes anyag, amibe a 11–13 éves gyermek feloldja az állam elvont fogalmát, ha tanárának irányítása nyomán a számtankönyv pusztá adatainak belső összefüggésébe, jelentésébe is betekint?

Az első osztályban már magával a számok kimondásával, ezek értelmezésével kapcsolatos feladatok megismertetik a tanulót hazánk népességi adataival és földrajzi viszonyainak számbeli kifejezéseivel, mindenütt igen hasznos és termékeny párhuzamokat vonván a régi és a trianoni Magyarország adatai között. Már a kisgyermek is megtanulja, hogy az állam főfeladata a kultúra megőrzése és továbbszármaztatása, megérti, hogy az iskolaügy politikum; ugyanis elvonul szeme előtt a statisztika adataiba burkolva az ország iskolaszervezeti beosztása, megismeri a különböző iskolatípusok fontosságát, összehasonlításokat tehet az ezekben járó tanulók száma között. Megismeri az ország táplálécsöveit: betekintést nyer a mezőgazdasági terme-

lés, az ipar és a kereskedelem életébe és képet alkot magának a gazdasági élet ezen főtényezőinek a nemzet életében elfoglalt szerepéről és jelentőségéről. A hosszúság, terület, térfogat, súly, idő egységeinek megismerése megmutatja előtte, hogy az állam ezen egységek törvényben való lefektetése útján öröködik a gazdaság, kereskedés becsületessége fölött. Megérti az adófizetés fogalmát és célját; belátja, hogy az államnak bizonyos kulturális és szociális feladatai vannak, melyeket csak polgárai segítségével oldhat meg. Az értelem mérlegére helyezheti a külkereskedelem és a behozatal adatait; ezek viszonyából a vámnak a mai nemzetközi életben elfoglalt középponti jelentősége is megvilágosul előtte. Megtanulja, hogy mi az állampapírok, sorsjegy szerepe a nemzeti jövedelmek növelése szempontjából; betekintést nyer a posta, a vasút tarifapolitikájába. Figyelme és érdeklődése felébred a szociális, magán- és közgazdasági problémák iránt; megismeri a biztosítás egyéni és társadalmi jelentőségét. A takarékpénztárak, bankok, kamat, váltó stb. fogalmainak ismerete mélyebb betekintést nyújt a kereskedelem életébe, másrészt pedig hasznos utalásokat enged meg a tanárnak a takarékoságra való nevelés szolgálatában. A pénzfogalom, a tőzsde, továbbá a tőzsdei ügyleteknek különösen a legújabb tankönyvekben részletesen tárgyalt praktikuma legelsősorban fejleszti a nemzetgazdaságtani kérdések iránti érzéket és készséget. Ennek fontossága különösen ma domborodik ki, amikor általános a panasz a gazdaságilag képzett egyének hiánya miatt. A középiskolában természetesen gazdasági szakképzésről szó sem lehet, azonban a képességek felébresztése szempontjából a számtan tanításának fontos szerepe tagadhatatlan.

Az eredményes oktatás szempontjából rendkívül fontos az, hogy a tankönyvek adatai az új tanterv által oly helyesen hangsúlyozott grafikus ábrázolás segítségével összehasonlításra kiválóan alkalmas, termékeny kapcsolatokba lépjenek egymással; a grafikus ábrázolások haszna éppen abban rejlik, hogy az elvont gondolkodásra még kevésbé képes gyermek előtt, a számára rendezetlen anyaghalmozást a látás nyelvére fordítják és kézzelfogható kapcsolatokba hozzák.

Ambár mindezek az adatok az előbb említett és sürgetett szellemmel átitatva kiválóan alkalmasak az állam fogalmának a tanuló előtti konkretizálására, azonban a középiskolai tankönyvek példatárai ebből a szempontból még hézagokat mutatnak, melyek azonban a bennük található sok üres és céltalan feladat mellőzésével könnyen betölthetők. Általában — problémánkra vonatkozólag — a tankönyvek nem járnak el egyöntetűen; az egyik több adatot tartalmaz, a másik kevesebbet; van, amelyik tudatosan rendezí anyagát (pl. Mérey Gyuláé), míg a könyvek legnagyobb részében a feladatok minden belső összefüggés nélkül következnek egymásután. A következő észrevételek azonban tankönyveink legnagyobb részében figyelembevehetők és érvényesíthetők.

Igy mindenekelőtt nem találunk elég adatot a régi és a trianoni Magyarország viszonyainak összehasonlítására; a tankönyvek adatai csupán csak a népességi viszonyokra vonatkoznak, de nem mutatják meg azt az óriási csapást, melyet a trianoni béke gazdaságilag rótt hazánkra. Ebből a szempontból nincsenek egymással szembeállítva a behozatal és a külkereskedelem statisztikai adatai, továbbá a régi és az új ország mezőgazdasági, valamint bányatermelési viszonyai, melyek a legplasztikusabban mutatnák be, hogy gazdaságilag mennyire egymásra utalt vidékeket vágott szét a győzők „megfellebbezhetetlen” akarata öt részre. Ha a számok a nagy történelmi válságok tanúi, akkor Trianon statisztikai adatai a legszemléletesebben tanúsítják a Magyarországot ért nagy történelmi igazságtalanságot. Ugyanígy szembe lehetne állítani az ország és a környező államok katonai statisztikáit is.

Hiányzik továbbá tankönyveink példatáraiból az állam szociális feladatainak kellő kidomborítása; bár a biztosításról sok szó esik, a munkásbiztosításról semmi említés sincsen; tankönyveink legnagyobb részében nem találunk a kórházi, jótékonyági és egyéb szociális-charitatív államfeladatokról semmi említést. Nincs kellőképpen kidomborítva az állam kulturális feladata és jelentősége; nevezetesen a műveltség terjesztését és az analfabétizmus csökkenését bemutató adatok hiányoznak. Kevés gondot fordítanak tankönyvíróink a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem adatainak realizálására, azaz arra, hogy ezek az adatok a való életből legyenek véve. Az olyan lehetetlen adatokat tartalmazó feladatok, melyek pl. így kezdődnek: „Egy kereskedő vásárolt 3548 m szövetet...” éppen nem alkalmasak arra, hogy a tanulóknak kellő bepillantást nyújtsanak a kereskedelem életébe. Az 1927 előtti tankönyvek adatai még a háború előtti forgalmi áraknak feleltek meg; az újabb, 1927 óta megjelent tankönyvek ugyan már pengőben beszélnek, azonban legnagyobb részét nem ügyelnek az adatoknak a valósággal való megegyezésére. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy a feladatok tartalma mennyire háttérbe vonul a számolások begyakorlása, mint főcél mellett.

Nélkülözzük továbbá az állampolgári gondolatnak a középiskola mind a nyolc osztályán való következetes keresztülvitelét. Ezek a problémák a szóval adott egyenletek, számtani és mértani haladvány, kamatos kamatszámítás kereteibe minden nehézség nélkül beállíthatók, illetőleg — amennyiben már megvannak — jobban kidomboríthatók. A valószínűségszámítással kapcsolatban a statisztikai, biztosítási valószínűség nem egy egyszerűbb esete lenne a legnagyobb könnyűséggel tárgyalható; ehelyett azonban szinte kivétel nélkül a nem jó példát mutató szerencsejátékok feladatainak egyforma sablonját szenvedik végig nemzedékről-nemzedékre a tanárok és a tanulók. Ennek oka az, hogy a valószínűségszámítás, mely a többi matematikai szaktudománnyal ellentétben a valóságtudományokkal némi rokonságot mutat, bizonyos szerencsejátékok problémáiból alakult ki

és elméleti irdalma is főképen ilyen természetű feladatokkal foglalkozik. A valószínűségszámítás újabb, statisztikai, biztosítási és egyéb alkalmazott problémáinak létjogosultságát az annyira merev, a régi kitaposott ösvényeken járó és minden kezdeményezéstől irtózó tankönyvirodalom egyelőre nem ismeri el. Kivételek azonban itt is akadnak (pl. Veress Pál tankönyve).

De nem kívánhatunk mindent a tankönyvektől és ami hiányok ezen a téren mutatkoznak, azt a tanár kiegészítései könnyen pótolhatják. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni, — amint már hangsúlyoztuk is, — hogy valamint a nevelés minden terén, itt is minden a tanár egyéniségétől függ. Ha a tanár helyesen fogja fel feladatát, rendkívül sok és érdekes utalásra nyílhatik alkalmá, mely a tanórak sokszor fásult unalmát is átszellemíténé. Hogy egy példát is említsünk, ifjúságunk érdeklődési köre ma már a korszellem hatása alatt elfordult a multszázadvégi diákság lírai és drámaíró, egyszóval önképzőkori törekvéseitől és a technika századának eszménye, a gépek felé fordult. Ma már minden kisdíák „autószakértő“ és az iskolából csoportosan hazatérő fiúk beszédkörének legnagyobb részét is az autó teszi. Milyen kitűnően kiaknázhatja a tanár ezt a tárgykört, ha statisztikákat, táblázatokat mutat be és az adófizetésnek a magyar lélemben amúgyis ingatag és ellenszenves kötelezettségét ezúton is kiemelve és megmagyarázván, az adómorál lelki alapjait ápolgatja!

A középiskolai mennyiségtan tanításának ilyenmódon felfogott szelleme amellett, hogy az állampolgári erényeket sugalmazza, elsősorban fontos eredményeket ér el az államfogalomnak az ifjú lelkében való felépítése terén is. A középiskolai tanterv ellen úgyis sok panasz hallatszik a történeti és irodalmi tárgyaknak az élettől annyira távol álló, de mégis oly nagy teret elfoglaló tanítása miatt. Habár nem helyeselhetjük a pozitívizmus elveinek pedagógiai következményeit, mely csak a praktikus tárgyakat túrvén meg az iskolában, a tantermeket műhelyekké alakítja át és a fúrás-faragáson meg a sinus-cosinuson kívül minden más tárgynak ajtót mutat, és habár elismerjük azt, hogy ideálok nélkül — melyeket éppen a történeti vonatkozású tárgyak nyujtanak az ifjúságnak — minden iskola csupán csak félembereket bocsát ki kapui közül, mégis a kellőképen tanított mennyiségtan fontos szerepe a gyakorlati életre való nevelés szempontjából tagadhatatlan. Míg a történelem a hosszú fejlődés által kialakult államnak a „Szent Korona tana“ és a törvénycikkek által lerögzített elvont és fenséges eszményét állítja oda, addig a mennyiségtan az államnak a kis gyermek előtt oly homályos és érthetetlen képzetét nem holmi fogalmi meghatározások elvont felhőjébe burkolja, hanem éppen konkretizálni, élettel megtölteni igyekszik. Megtanítja, hogy az állam nem valami öncélú, pusztán csak az eszmék világában létező, hozzáférhetetlen fenség, hanem a társas együttélés feltételeit biztosító és a közösségért munkálkodó hatalom.

*Faragó László.*